

T U R I N Y S

Įvadinis žodis	9
1 „Barbarosos“ planas	11
2 Per menka sužeistųjų priežiūra	31
3 Įsakymas yra įsakymas	39
4 Nesibaigiantis žygis	57
5 Napoleono pėdsakais	69
6 Prasiveržimas pro Stalino liniją	79
7 Dega stepė	97
8 Kazokų ataka	107
9 Molotovo kokteiliai ir sudėtinga operacija	119
10 Galutinai įstrigome	127
11 Paskutinis metų mūšis	139
12 Seno medkirčio pranašystė	155
13 Volga ir purvynas	171
14 T-34 ir generolas Žiema	181
15 Maniakinė depresija, karščiavimas ir nušalimai	205
16 Sniegas	217
17 Tramvajus į Maskvą	229
18 Savižudžių batalionas	237
19 Stepių vėjas	267
20 Gretos retėja...	275
21 Nataša Petrovna	289
22 Mūšis dėl Šitinkovo	303
23 Panika ir išdegusi žemė	323
24 Seno kareivio ašaros	333
25 Gridino pragaras	341
26 Nina Barbarovna	357
27 Nina čia, o Martha ten	375
28 Kailiai ir karštis	387
29 Žiemos pabaiga	393
30 Pabaiga	403

12 SKYRIUS

SENO MEDKIRČIO PRANAŠYSTĖ

Iš lėto per stepes slinko žiema. Dienos vis trumpėjo. Nuo „Barbarosos“ plano pradžios rytais praradome apie pusantros valandos šviesos, vakarais temti pradėdavo trimis su puse valandos anksčiau. Naktys buvo nemaloniai šaltos, jautėsi drėgmė. Jei tik būdavo įmanoma, poilsavietes įrengdavome ne po atviru dangumi, o bandydavome patekti į rusų kaimus, nors jų namai buvo pasibaisėtinais aptekę utėlėmis ir blakėmis. Tačiau atsitraukiantys priešai pareikalavė už šiltą nakties miegą didelės kainos. Norėdami vakarais išmesti rusus iš kaimo, turėdavome juos įnirtingai atakuoti. Tada ivanai kovodavo kaip liūtai už galimybę praleisti naktį šiltoje sodyboje, o ne plikame lauke po šaltai spindinčiomis žvaigždėmis.

Vylėmės užimti Maskvą dar iki tol, kol žiema pradės viešpatauti vokiečių kariuomenėje ir tarp visų kitų gyvių.

Anksčiau nei žadintuvai mus pažadino Belo mūšio garsai. Netrukus vėl leidomės į žygį. Batalionas ir toliau lipo ant kulnų atsitraukiantiems priešininkams. Nužygiavę nedidelį atstumą pamatėme nemažą priešininkų būrį, kuris skubiai bandė slėptis miške. Kaimo gyventojai pasakojo, kad maždaug prieš valandą pro šias vietas pražygiavo rusų pėstininkai. Mūsų kareiviai pasiėmė du be degalų stovinčius priešų tankus. Pasiekėme kelią į Rževą. Su džiaugsmu sutikome žinią,

kad mūsų kolegos sėkmingai prasiveržė pro Belo miestelį ir dabar visa divizija persekioja nukraujavusį priešą.

Vakare vėl turėjome vyti rusų karinius dalinius iš kaimo, kuriame norėjome įsikurti nakčiai. Civiliai liko vienoje kaimo dalyje, mes apsi stojome kitoje. Raudonarmiečiai jau buvo neblogai įšildę tuos namus, kuriuose mes apsigyvenome.

Kitą dieną priešai sustiprino savo pozicijas kaimuose, pasitaikiusiuose mūsų kelyje, jie taip pat pasipildė naujais kariais. Bet mūsų atakos, rengiamos tokia pačia taktika, visada buvo sėkmingos. Vieną kaimą užėmėme paleisdami ugnį iš priekio, kai smogiamieji būriai, apėję jį iš dešinės ir kairės, atakavo iš šonų ir nugaros. Kiekvieną kartą dalis rusų bandydavo gelbėtis ir stengdavosi pabėgti. Tačiau jie tik užkrėsdavo panika kitus raudonarmiečius, kurie dar stengdavosi apginti kaimus. Taikydami tokią taktiką, mes padarydavome priešams didelių nuostolių, nors patys beveik nenukraujodavome.

Taip spalio 5 d. užėmėme penkis kaimus ir persekiojome priešą iki pat gilios nakties. Batalionas išsisklaidė didelėje teritorijoje. Su savo žmonėmis prisijungiau prie 10-osios Bolskio kuopos, kuri tuo metu buvo rezerve. 11 valandą nakties mes dar žygiavome tamsoje, norėjome pasivyti batalioną.

Visą dieną negavome normalaus maisto. Nors dažnai dalyvavome susirėmimuose, mūsų batalionas nužygiavo apie keturiasdešimt kilometrų. Naktis buvo šalta. Kad nesušaltume, nulipome nuo žirgų ir ėjome pėsčiomis. Staiga pakelėje, kurią šiek tiek apšvietė tolumoje degantis kaimas, pamatėme kažkokias kraupias tamsiai juodas figūras. Vaizdas šiek tiek priminė pabūklą, tik apačioje žybsėjo raudona švieselė. Griebiau Bolskiui už rankos.

– Kas tai?

– Nežinau! Keista, ar ne?

– Sveiki – slaptažodis? – sušukome garsiai.

Atsakymo neišgirdome, tylą.

Atsargiai nusiėmėme pistoletus-kulkosvaidžius, pasiruošėme griebti rankines granatas. Atsargiai artinomės juodulių link. Tolumoje į dangų kilo kelios signalinės raketos. Pamatėme dviejų arklių kontūrus ir atpažinome lauko virtuvėlę. Tai buvo mūsų tikrų tikriausia guliašo viryklė, tačiau ten nesimatė nė vieno žmogaus. Vienas Bolskio

karys pakėlė dangtį – mūsų nosis kuteno nuostabus pupelių, svogūnų ir mėsos kvapas. O kur pasidėjo mūsų virėjai? Nebuvo jokių žuvusiųjų ar buvusios kovos ženklų. Pašaukėme virėjus vardais. Pasigirdo bruzdėjimas krūmuose – iš ten susigėdę ropojo virėjas ir trys jo padėjėjai. Net ir niekada nenustebinamas virėjo padėjėjas Semmelmeieris iš Kelno dabar tylėjo.

– Po velnių, kas čia darosi? – paklausė Bolskis. – Mes jau manėme, kad rusai jus paėmė į nelaisvę! Dėl Dievo, kalbėkite gi pagaliau! Kodėl palikote be priežiūros viryklę?

Virėjas iš lėto atgavo kalbos dovaną:

– Mes keliavome su lauko virtuve į vadavietę. Staiga prieš mus tamsoje išnirio maždaug trisdešimt kareivių. Akivaizdu, patikėjome, kad tai mūsų žmonės. Kai tik susiruošiau juos priimti ir pamaitinti, pastebėjau, kad tai rusai. Tuo pat metu ir jie suprato, kad mes – vokiečiai. Tada jie pabėgo... Mes irgi...

– Net neištarę sudie? – paklausė Bolskis, o kuopos vyrai griuvo iš juoko. – Na, gerai, vaikinai, atekite arčiau! Aš siaubingai alkanas! O jūs, pone gydytojai?

– Kaip vilkas!

Virėjas kiekvienam padavė po lėkštę pupelių troškinio. Skonis užburiantis. Dėkojome dangui, kad rusai buvo tikri bailiai ir paspruko net nepalietę mūsų virtuvės. Sunku įsivaizduoti, kas būtų buvę, jei būtume netekę tokio gero virėjo ir puikaus maisto...

Vidurnaktį privijome batalioną. Mūsų kareiviai sustojo sodyboje netoli didelio kaimo. Alkaniems vyrams buvo patiektas maistas. Po vakarienės beveik visa kuopa sulindo į daržines, iki pusės prikrautas šieno.

– Gerai, kad Neuhoffas sustojo čia ir nebandė įsikurti kaime, – kalbėjo Mažasis Beckeris, kai visi gulėjome šiene. – Kaime pilna ivanų. Jų kojos tikrai tokios pat atšalusios kaip ir mūsų. Būtume dalyvavę pragariškoje kovoje!

Greta gulintis Neuhoffas nepratarė nė žodžio. Jis jau miegojo. Pastebėjau, kad kovų ir žygio įtampa jį veikė labiau nei jaunesnius jo kolegas. Atsakomybė sunkiai slėgė Neuhoffo pečius.

Beckeris buvo teisus. Kaime buvo daug priešų, jie net ir kaimo pakraščiuose stiprino savo pozicijas. Daugiausia karių leido naktį

kaimo pakraštyje esančiuose namuose. Rusai išsinešdino iš kaimo likus pusvalandžiui iki saulėtekio. Paskutiniai ariergardai paliko apylinkes, kai mes įžygiavome į kaimą dviem skirtingomis kryptimis. Akivaizdu, kad rusai itin skubėjo sugrįžti į Maskvos apylinkes. Galėjome juos suprasti: jie turėjo jaustis labai nepatogiai, kadangi mūsų tankų divizijos ir motorizuotieji pėstininkų daliniai jau seniai žygiavo jiems už nugarų ir su nežemiška jėga naikino Zubcovo, Staricos ir Kalinino miestus.

Kitos dienos popietę radome vis dar veikiančią valstybinę pieninę. Nusprendėme sustoti. Visi gėrėme pieno kiek tilpo, valgėme šviežią varškę su kareiviška duona. Kelis sūrius įsikišome ir į savo krepšius.

– Griebkite, draugai, – pilna burna sūrio tarė Bolskis. – Nieko nekainuoja. Tėvelis Stalinas užmokės už visus!

Aplink stovėjo rusų pieninės darbuotojai ir stebėdami mūsų puotą juokėsi. Krameris sausai mestelėjo:

– Tik pažiūrėkite, kiek daug laimingų žmonių sovietinėje Rusijoje. Net ir civiliai, matydami, kaip mes rekvizuojame jų sūrį. Tiesą pasakius, bolševizmas turi šį tą įdomaus: niekas nieko neturi, taigi niekas nieko ir negali prarasti!

– Tegyvuoja darbo žmonių tėvynė, tegyvuoja Maskva! – kilstelėdamas pieno puodelį šūktelėjo Bolskis.

Po dar vienos dienos sulaukėme nedidelio pasipriešinimo prie Butovo, į nelaisvę paėmėme nemažai sovietų karių. Pagaliau po ilgo laiko galėjome daugiau pailsėti – visą popietę ir vakarą. Kageckas, jaunas leitenantas Geldermannas ir aš šį laiką praleidome vaikščiodami po žavingas miestelio gatves. Dangumi plaukė violetiniai debesys, primenantys, kad medžiai netrukus numes lapus ir su mumis atsisveikins ruduo. Miesto gyventojai buvo gana malonūs ir mandagūs. Akivaizdu – jie su mumis bendravo ne kaip su priešais ar plėšikais.

– Neturėtų būti sudėtinga palenkti šiuos žmones į mūsų pusę, – pastebėjo Kageckas. – Mums tik reikėtų jiems sugrąžinti tai, ką iš jų atėmė Stalinas ir komunizmas. Dabar tam tinkamas laikas, bet netrukus gali būti jau per vėlu!

Prie namo gyvatvorės stovėjo senas rusas. Jis buvo medkirtys – tai liudijo daugybė įvairių kirvių, įbestų į medžio trinkas. Raukšlių

išvagotas veidas priminė medžio ražinį. Regis, jis galėtųv būti puikus skulptoriaus modelis.

– Pažiūrėk į tą senuką, – pasakiau Kageneckui. – Jis turbūt turi ką prisiminti! Gali būti, kad jis dar pamena caro valdymo metus. Kai buvo išžudyta visa caro šeima, jis tikriausiai buvo brandaus amžiaus. O antrąją gyvenimo pusę praleido valdant komunistams. Įdomu, kokia jo nuomonė apie juos?

– Esu tikras, kad nelabai gera. Lažinuosi, kad jis tik prisitaikė prie naujų Rusijos ponų, bet jų nemyli! – atsakė Kageneckas. – Jei būtų kitaip, jis žiūrėtų į mus draugiškiau!

– O galbūt jis nemyli nei caro, nei komunistų, – mestelėjo Geldermannas. – Jis visą laiką kovojo dėl išlikimo! Rusijos kaimų gyventojai nuolatos kenčia dėl nesibaigiančio skurdo, tokios pat nežinomybės ir nepritekliaus – tiek caro laikais, tiek GPU.

– Yra klausimas, į kurį jis galbūt mielai atsakytų, – mįslingai tęsė Kageneckas. – Per savo gyvenimą jis matė daug kareivių – caro gvardiją, Raudonąją armiją, o dabar ir Vokietijos Vermachtą. Šiuo metu jis žiūri ir svarsto, ar mes būsime tokie patys kaip kiti, ar visgi kitokie?

– Ir, – pridėjau aš, – ar jūs mums sugražinsite seną motinėlą Rusiją ir mūsų cerkvę?

– Tiesa, – pasakė Kageneckas. – Manau, jei mes tai padarysime, milijonai žmonių džiugiai pasveikins mus kaip išvaduotojus! Tik su šių žmonių pagalba mes galėtume nugalėti komunizmą!

Kageneckas kalbėjo rimtai, aistringai. Niekada anksčiau nemačiau jo taip puikiai nusiteikusio. Geldermannas klausėsi nustebęs ir atrodė šiek tiek susidomėjęs Kagenecko kalbomis.

– Jeigu turėčiau vilties, kad Hitleris galbūt taps tokiu didingu ir protingu pirmuoju valstybės veikėju istorijoje, būčiau visiškai ramus, – tęsė Kageneckas. – Tada aš tikrai žinočiau, kad Vokietijos pergalė būtų ilgalaikė sėkmė. Tik pažiūrėkite į šito senuko akis! Ar jūs nenorite išgirsti jo atsakymo? Bet jei mes nuvilsime šiuos žmones, tada jau teliks tikėtis Dievo pagalbos. Jei mes juos apgausime, jie taps pikčiausiais mūsų priešininkais!

Sugrižęs į vadavietę vežime, kelioninėje dėžėje susiradau gabalėlį anglies ir piešimo bloknotą. Su Kunzle, kuris atliko vertėjo pareigas, vėl nuėjome iki senolio namo. Jis vis dar stovėjo prie tvoros ir

stebėjo vaikštančius kareivius. Kunzlė jam paaiškino, kad aš norėčiau jį nupiešti. Šis sutiko. Tiesa, kai pradėjau piešti, jo veide pasirodė išgąstis. Tai buvo ta pati išraiška, kurią mačiau visų rusų veiduose.

Mes kalbėjome apie Rusiją, mūsų gyvenimą ir artėjančią žiemą. Senukas pasakojo, kad jis blogai apie vokiečius negalvoja. Jo gyvenimas buvo nelengvas ir jau iš lėto artinasi mirtis. Dabar jis jau nesijaudina dėl ateities. Tada jis pasakė tai, kas privertė mane susimąstyti.

– Šiais metais karkvabalio lervos giliai žemėje, – pasakė jis. – Mūsų laukia ankstyva ir atšiauri žiema. Artinasi tokia žiema, kokios dar ilgai nepamiršime!

Paveikslą atsargiai įsidėjau į savo kelioninę dėžę. Vos tik pažvelgiu į jį, mintyse išnyra senuko pranašystė.

* * *

Per kitą apžiūrą perrišdamas sužeistąjį aptikau pirmąją utelę batalione. Ji buvo maža ir riebi. Šis faktas man sukėlė nerimo.

Dabar buvo svarbu išsiaiškinti, ar tai buvo vienkartinis atvejis, ar jau visi padaliniai aptekę utelėmis. Vakare patikrinau pasirinktus rusų namus, kuriuose buvo apsistoję mūsų kariai.

Dabar, saugodamiesi nuo šalčio, mūsų vyrai dėvėjo dvejus trejus marškinius ir kelerias vienas ant kitų sumautas apatines kelnes. Tai buvo būtina, nes uniforminės kelnės buvo gerokai nunešiotos. Galima sakyti, kareiviai vienu metu nešiojo visus turimus drabužius.

Beveik visi kareiviai turėjo po kelias utelas, kai kurie – šimtus. Daugiausia utelių aptikau aplink odinius diržus, dažno juosmuo buvo sukandžiotas ratilais.

– Tai tikra niekšybė! Visiškai negaliu jums pasitikėti, jei jau jūs dėl tokių dalykų į mane nesikreipiate, – bariau juos įpykęs.

– Juk kiekviena kuopa turi sanitarinį padalinį, tačiau jie tikriausiai miega! Negi vis dar nežinote, kad utelės yra dėmėtosios šiltinės nešiotojos? Tai baisiausia liga, kokia tik gali mus užklupti! Užtenka kelių dienų, kad žūtų visa armija! Negi manote, kad Napoleono armiją nugalėjo rusai? Ne rusai, o utelės išvijo Napoleoną atgal į Prancūziją! – pykau dar labiau.

– Kiekvienas kareivis yra asmeniškai atsakingas už tai, kad neturėtų utėlių! Jei dar kada rasiu utėlių – gero nelaukite!

Įsakiau Tulpinui dar šį vakarą visuose padaliniuose išdalyti priemonių nuo utėlių ir pasirūpinti, kad visi drabužiai būtų atidžiai apibarstyti milteliais.

Iš tiesų puikiai supratau, kad priekaištauti vyrams nereikėtų. Kol šiltuoju metų laiku miegojome po atviru dangumi, daržinėse arba pačių įsirengtuose bunkeriuose, kareiviai neturėjo utėlių. Pozicinių kovų metu jie taip pat turėjo laiko apsiprausti ir persivilkti drabužius. Bet dabar vargšai vaikinai nuolatos dalyvavo mūšiuose, naktimis miegojo rusų namuose, pilnuose utėlių ir blakių. Jie net neturėjo laiko paprasčiausiai kasdienei higienai. Norint nesusalti, jiems nelikdavo nieko kito, kaip susivilkti visus turimus apatinius. Naktimis jie būdavo pavargę kaip šunys, todėl krisdavo miegoti su visa karine apranga.

– Taip, Heinrichai, – pasakiau sugrįžęs į mūsų kambarį, – dabar mes turime patys pasitikrinti, ar neturime utėlių.

– O kam to reikia, pone gydytojau asistente? Juk mes šiandien ryte pasikeitėme drabužius!

– Na ir kas, vis tiek turime pasitikrinti.

Abu nusirengėme marškinius ir apsižiūrėjome. Po kelių minučių radau utėlę. Rūpestingai patikrinome visus drabužius: keturios pas mane ir dar dvi pas Heinrichą. Sutraišėme utėles nagais, visus drabužius apibarstėme *Rußlapuder*, milteliais nuo utėlių, ir vėl apsirengėme.

Sėdėjome su Neuhoffu, Lammerdingu ir Beckeriu – valgėme vakarienę. Netikėtai Lammerdingas pertraukė mūsų įprastinį pokalbį:

– Iš kur sklinda ta siaubinga smarvė?

– Taip, taip, – pridūrė Neuhoffas, – aš irgi norėjau to paties paklausti. Lammerdingas pauostinėjo aplink ir priėjo prie manęs.

– Tu dvoki! Iš kur toks kvapas?

– Lammerdingai, aš nesmirdžiu! Aš kvepiu. Tai higienos, pažangos ir modernumo kvapas. Štai ir viskas!

– Ką tu turi omeny – higienos, pažangos ir modernumo kvapas? Tu dvoki kaip maras! Kaip ligoninės nuotekų vamzdis!

– Lammerdingai, netrukus ir tu taip kvepėsi. Tai yra *Rußlapuder*, miltelių nuo utėlių, kvapas. Jei neklystu, ponai, netrukus pagal galiojantį įsakymą jūs visi privalėsite apsibarstyti šiais milteliais!

– Ką norite pasakyti, Haape? – paklausė išžižėdęs Neuhoffas. – Aš neturiu utėlių!

– Ar jūs tuo tikras, pone majore?

– Kas per kvailystė! Aš niekada gyvenime neturėjau nė vienos utėlės!

– Gali būti, pone majore! Bet tik norėdamas apsaugoti jus nuo utėlių paprašyčiau tai įrodyti!

Po vakarienės visi trys štabo karininkai nusivilko marškinius. Neuhoffas rado šešias utėles, Lammerdingas – vieną. Tik Mažasis Beckeris utėlių neturėjo. Triumfuodamas padaviau jiems *Rußlapuder*. Labiausiai norėjau, kad ir nuo Lammerdingo sklistų toks pat kvapas. Visi apsibarstė milteliais, Lammerdingas susuko nosį.

– Dabar smirdime kaip laukiniai asilai, – sumurmėjo jis.

– Ne, – pasakiau jam švelniai. – Tu klysti, Lammerdingai! Tu dvoki kaip ligoninės nuotekų vamzdis!

Šaulių apkasai sniegynuose tarp Molokovo ir Gridino. 1942 m. vasaris.

Papildoma kolona Gridino miške. Būrys neturi žieminės aprangos, tad tenka kęsti baisų šaltį. 1942 m. sausis.

Prie 18-ojo pėstininkų pulko palydos Rževo apylinkėse. Arkliai, ištvėrę atšiaurią žiemą, pirmą kartą išvedami į lauką.

Vos tik 1942 m. pavasarį pradėjo tirpti sniegas, buvo pradėti statyti bunkeriai. Čia įrengiami bunkeriai užfrontės tarnyboms prie Molokovo.

Starica, buvęs vienuolynų miestas prie Volgos.

Štabo, 3-iojo bataliono gydytojas (18-asis pėstininkų pulkas) dr. Haapė pasirašo ligonių pažymėjimus, kuriuos jam atnešė sanitaras puskarininkis.

